

עלון לב המועדים

הלכות והליכות בענין "תענית אסתר"

שמא שלושת ימים, וכן יונה במעי הדגה היה שלוש ימים (יונה ב א) וכן בנאולה העתידה כתיב (הושע ו ב) "יחינו מיומים" וכו' (מעמי המנהגים עניני מגילה תתסח בשם כד קמח).

הטעם שלא גזרו צום שלושה ימים כצום אסתר

לפי שאין הציבור יכול לעמוד בצום ג' ימים (ערה"ש תרפו ג).

הטעם שאין מתענים בניסן

אע"פ שתענית אסתר היתה בניסן לא תיקנו התענית בימי ניסן לפי שבו נגאלו ישראל ממצרים ובהודש זה הוקם המשכן (טור תרפו בסופו).

הטעם שתענית אסתר נקבעה לדורות

לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם, והיו צריכין רחמים, ואנו עושין כמו שהם היו עושין בימי מרדכי ואסתר (טור תרפו א).

טעם אחר: לפי שזכו ישראל שנתקבל אותו תענית בי"ג בימי מרדכי ונצחו האויבים, א"כ הוא יום רצון לכן אנו מתפללים ביום זה על הגלות כיון שהוא יום שנעשה בו נס, ומתפללים שיעשה לנו ג"כ נס ויתקבל תפילתנו להינצל מהגלות לפי שמגלגלים זכות ליום זכאי (בית דוד להנאון ר' יוסף דוד מסלונקי תעה).

בסגולת היום הזה – אמירת מזמור (כב שבתהילים) "אילת השחר"

בספר קב הישר (פרק צו) מובא שכל מי שצריך רחמים על איזה דבר יאמר פרק כב מזמור אילת השחר שבתהילים שדרשו הו"ל דאסתר נקראת אילת השחר ואח"כ ישפוך שם לפני ה' ולבקש בקשתו ויזכיר זכות מרדכי ואסתר אשר בזכותם יעתר לו הקב"ה ויפתח לו שערי רחמים ויקבל תפילותיו ברצון.

צום נדה

חל פורים ביום שישי או ראשון מקדימים הצום ליום המישי

הטעם שמקדימים התענית בשונה מכל התעניות שמאחרים ודוחים ליום א'

לפי שא"א לדחות את ימי הפורים כדכתיב (אסתר ט כז) "והימים.. לא יעבור" (לבוש תרפו ב).

טעם אחר: לפי שתענית אסתר אינה זכר לפורענות אלא זכר לנס וזכר לנס מקדימים ולא מאחרים בשונה מכל הצמות שהם מפני הצרות שאירעו לאבותינו (שאלתות ויקהל סז).

תענית אסתר

נהגו כל ישראל בזמנים אלו להתענות בי"ג באדר זכר לתענית שהתענו בימי המן שנאמר (אסתר ט לא) "דברי הצומות וזעקתם" (רמב"ם הלכות תענית פרק ה הלכה ה).

טעם התענית

לפי שבימי מרדכי נקהלו היהודים להלחם על נפשם ביום י"ג אדר והיו צריכים לבקש רחמים לנצח במלחמה וכשהיו יוצאים למלחמה היו מתענים כמו שמצאנו כשמשא רבינו נלחם בעמלק היה מתענה, וא"כ בודאי גם בזמן מרדכי היו מתענים באותו היום ולכן נהגו כל ישראל להתענות בי"ג אדר ונקרא תענית אסתר כדי שזכור שהקב"ה רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בלב שלם (טור לבוש תרפו א, משנ"ב שם ס"ק ב).

טעם אחר: זכר לתענית שגזרה אסתר כמבואר במגילת אסתר (ד טז) "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן הבירה וצומו עלי".

טעם אחר: מובא שהמניד (מניד משרים פרשת ויקהל) גילה לבית יוסף שהקב"ה רצה להקדים התענית לפני פורים מאחר והתענית היא סגולה להינצל על ידה מן החטא ולא יהיה כח לשטן לקטרג ולהביאם לידי חטא בפורים מחמת ריבוי האכילה והשתיה (קב הישר פרק צו) וכעין זה כתוב בכה"ח שהתענית היא בכדי להכניע כח השטן מלקטרג על כך שאנו אוכלים ושמהים בפורים (תרפו ס"ק ח).

טעם אחר: לפי שעיקר מצוות פורים היא לבסומי עד דלא ידע ודבר זה מסוכן ואתי לאמשוכי בתרי להקדים השיכרות קודם הפורים ואחרי הפורים ולכן לאחר הפורים כתיב (אסתר ט כז) "ולא יעבור" ומיהו חששו שיקדימו לפני פורים לכן תקנו תענית שלא יקדימו השיכרות ויבאו לידי תקלה (משנת הלכה ח"ה רלג).

טעם אחר: מובא בספרי המקובלים הקדמונים שגזרת המן לא נדחתה אלא שנתקיימה בפורעניות שבאו אח"כ במשך השנים ולכן קבעו להתענות בכל שנה בכדי לבטל את גזרת המן [וע"ש שגזרות שהיו בשנת ת"ח ות"ט היו גזרות שנדחו לשנה הזו רמז לדבר ששתי אותיות נכתבו גדולות ח' ב"חור" (אסתר א ו) ות' ב"ותכתב אסתר המלכה" (אסתר ט כט) לרמזו על שנת תח] (שארית ישראל הנקרא חלק שני מספר יוספון, שו"ת שבט הקהתי ח"א פורים סימן כג א).

תענית אסתר: אסתר צמה שלושה ימים היא וכל ישראל.

הטעם שצמה דווקא שלושה ימים

לפי שאין הקב"ה משאיר את הצדיק בצרה יותר מג' ימים, כמו שמצאנו במרגלים ששלח יהושע לרגל בארץ ישראל דכתיב (יהושע ב טז) "ונחבאתם

והטעם שאין מקדימים שאר תעניות: משום דאקדומי פורענותא לא מקדימינן (מגילה ה, א).

הל פורים ביום ראשון מקדימים התענית ליום המישי ואין צמים ביום שישי (שו"ע תרפו ב).

הטעם: מפני כבוד השבת שאם יצימו לא יוכלו להכין את תבשילי השבת כדי הצורך לפי שלא יכלו לטעום לברוק את האכול (שו תרפו ג, לבוש שם ב).
טעם אחר: לפי שמרבים בתפילה ובתחנונים ביום הצום ולא יספיקו להכין את צרכי השבת (מור תרפו ב, משנ"ב שם ס"ק ג, תשובות הנאונים שאילתות ויקהל שאילתה סו).

טעם אחר: כדי של יכנס לשבת כשהוא מעונה (שו"ע רמ"י, ערוה"ש תרפו ג).

טעם אחר: כיון שתענית זו נדחתה מזמנה אין קובעים בערב שבת (הרב המגיד תענית פרק ב הלכה ה, ערוה"ש תרפו ג, משנ"ב רמ"ס"ק יח).

הובת הצום

תענית אסתר אינה חובה (שו"ע תרפו ב), **הטעם:** לפי שתענית זו אינה מד' צומות שהזכרו בידי הנביא זכריה (בפרק ח יט) ואינו מוזכר בנמרא ומצאו סימנים לצום זה ממגילת אסתר (לבוש תרפו ב).

בדיני הצום

כל אדם בריא בין איש מגיל י"ג שנים בין אשה מגיל י"ב שנים חייבים לצום ואין לפרוץ גדר (שו"ע תקנ"א, משנ"ב שם).

מצטערים הובה לא יתענו (שו"ע תרפו ב) מהו מצטערים הרבה כאבי עיניים והחש בראשו (משנ"ב שם ס"ק ד).

עוברות ומניקות: עוברות ומניקות אינם צריכות לצום (שו"ע שם) ובמשנ"ב (שם ס"ק ד בשם ישועות יעקב) כתב אף שאינה מצטערת, **והטעם:** לפי שצום זה נקבע זכר לתענית שהיה בימי מרדכי ולא כשאר הצומות שנקבעו מפני הצרות שאירעו בהם. ובשם הא"ר כתב שמחמיר בתוך ז' ובולדת תוך ל' מיקל.

וגם מי שאינו צם מ"מ לא יענג עצמו במאכלים אלא רק יאכל כפי מה שצריך (עיין במשנ"ב תקנ"א ס"ק ה).

נישואים

יש אומרים: שמותר לינשא בליל התענית, **והטעם:** דתענית אסתר אינה מדברי סופרים שאינה מד' צומות (הגרשו"א הובא בספר הליכות שלמה פורים פרק יח סה).

החיצה בצום

יש אומרים: דשרי (הגרשו"א בהליכות שלמה פרק יח סו, הגרנ"ק ישמח ישראל פרק ה), **והטעם:** דכיון דתענית אסתר אינה משום אבילות ומותר אף בחמין ובפרט עם כוונתו לכבוד הפורים (הגרשו"א בשלמי תורה עמוד שדמ).

כלי נגינה ושירים

יש אומרים: דאין ראוי לשמוע כלי נגינה ושירים בתענית דאף שאין הסוגים של צרות מ"מ יום תענית הוא (הגרשו"א בפרקי שמונים עמוד מד).

ויש אומרים: שמותר לשמוע כלי זמר בתענית אסתר (הגרנ"ק ישמח ישראל פרק ד ס"ב א).

בליל התענית יש להקל בריקודים ומחולות בשונה משאר צומות (הגרשו"א בתל תלפיות קובץ סג).

טיפול שיניים

מותר ללכת לטיפול שיניים בתענית אסתר אע"פ שמחמת הטיפול יכול ליכנס מים לפיו, **והטעם:** דס"ס צריך את הטיפול הזה לרפואתו (הגרשו"א בשלמי מועד פרק נח).

סדר התפילות 'עוד בענין התפילות בצום עיין בסדר תעניות)

שחרית

מתפללים שחרית כחול, הש"ץ מוסיף בחזרת הש"ץ בסיום "ראה בעינינו תפילת ענינו" (שו"ע תקפו א), ובמנחה הציבור אומר בתפילת "שמע קולנו ענינו".

"ענינו"

יחיד המתענה בין תענית ציבור בין תענית יחיד אומר "ענינו" בברכת עבודה והותם "עונה בעת צרה".

סליחות

בתענית אסתר מרבים באמירת סליחות אחר שמו"ע (לבוש תרפו ב).

קריאת התורה

קוראים פרשת "ויחל" בשחרית כשאר תעניות ואין מפטירים (שו"ע תרפו ב). **הפטרה – הטעם שאין מפטירים:** מפני ביטול מלאכה (לבוש תקסו ב).

תפילת מנחה

מתפללים מנחה ככל צום קריאת התורה, ומפטירים (ישעיהו נח ו) "דרשו ה'" ומברך ברכות הפטרה עד מגן דוד, ומזכיר ענינו בשמו"ע, ואין נופלים על פניהם (משנ"ב תקסו ס"ק ג).

אבינו מלכינו

אין אומרים אבינו מלכינו, **והטעם:** כיון שהוא ערב פרים וכמו שאין אומרים תחנון בער ר"ח ובשאר ימים טובים גם למקומות שמוקפים חומה שפורים אצלם במ"ו (לבוש תרפו ב).

תחנון

אין אומרים בו תחנון, **והטעם:** כיון שהוא ערב פרים וכמו שאין אומרים תחנון בער ר"ח ובשאר ימים טובים (לבוש תרפו ב).

צדקתך - הל פורים ביום ראשון אין אומרים "צדקתך" במנחה בשבת (משנ"ב תרפו ס"ק ג). **והטעם:** לפי שבכל יום שאם היה חול לא היו אומרים בו תחנון אין אומרים בו "צדקתך" (לבוש תרפו ב).

תענית אסתר שהוקדמה ליום ה' אומרים תחנון וא"מ, **והטעם:** משום דאינו ערב יו"ט